

<p>12 januari 321 Sane etiam ex eo querimoniae litigantium oriuntur, quod a vobis, qui imaginem principalis disceptationis accipitis, appellationum adminicula respuuntur. Quod inhiberi necesse est. Quid enim acerbius indigniusque est, quam indulta quempiam potestate ita per iactantiam insolescere, ut despiciatur utilitas provocationis, opinionis editio denegatur, refutandi copia respuatur? Quasi vero appellatio ad contumeliam iudicis, non ad privilegium iurgantis inventa sit vel in hoc non aequitas iudicantis, sed litigantis debeat considerari utilitas. DAT. PRID. ID. IAN. SIRMIO CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.</p> <p>12 januari 321 IMP. CONSTANT(INUS) A. AD MAXIMUM. Iudicantem oportet cuncta rimari et ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi ac proponendi adiciendique patientia praebita ab eo: ut, ubi actio partium limitata sit, contentiones non occursu iudicis, sed satietate altercantium metas compresserint, saepius requiratur et crebra interrogatione iudicis frequentetur, ne quid novi resideat, quod adnecti allegationibus in iudiciaria contentione conveniat, cum ad alterutrum hoc proficiat, sive definienda sit causa per iudicem sive ad nostram scientiam referenda. Nec ad nos mittatur aliquid, quod plena instructione indigeat. DAT. PRID. ID. IANUAR. SIRMIO CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.</p> <p><i>Interpretatio.</i> Iudex quum causam audire coeperit, litigatorum assertiones vel responsiones patienter accipiat et omnia plena discussione perquirat. Nec prius litigantibus sua sententia velit obviare, nisi quando ipsi peractis omnibus, iam nihil amplius in contentione habuerint, quod proponant: et tam diu actio ventiletur, quousque rei veritas invenitur. Frequenter interrogari oportet, ne aliquid praetermissum fortasse remaneat: quia si apud ipsum finienda causa est, totum debet agnoscere. Sin vero ita res exigit, ut ad principis notitiam deferatur, plena discussis omnibus data relatione debet esse suggestio etc.</p> <p>20 januari 321 [IMP. C]ONSTANTINUS A. AD SEVERUM P(RAEFECTUM) U(RBI). Si quis iudicio nos[tr]o se adeptum codicillos adstruxerit et idem vel su[pe]ma codicillorum impressio vel scriptura adstipuletur interior, tamen si ad hoc pecuniam constabit speratam, nihilominus reiectus in plebem, quo plus extorquere conatus est, abdicetur. Hos enim solos, qui intra [p]alatium versati sunt vel administrationibus functi, [ad] honores excipi oportebit ceteris cunctis exemptis et [cu]rriis restitutis. Si qui tamen bonorum virorum suffra[gi]o nulla data pecunia vel provinciae legatione suscep[ta] nostris sunt obtutibus inlustrati, hi duumviratus, curas, [fla]monium provinciae lucrati cetera munerum publi[c]orum obire non abnuant. Qui vero coemptis procuratorum administrationibus post lucra de fisco captata vacationem meruerunt, sive perfectissimi sunt sive inter egregiorum ordinem locumque constiterint, decuriones nominentur. Quibus illi quoque addendi sunt, qui neque ex administrationibus sunt et tamen ut perfectissimi delitescunt. DAT. X KAL. FEB. SIRMIO, ACC. NON. APRIL. CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.</p> <p>6 februari 321 Imperator Constantinus. Liberi de inofficioso querellam contra testamentum parentum moventes probationes debent praestare, quod obsequium debitum iugiter, prout ipsius naturae religio flagitabat, parentibus adhibuerunt, nisi scripti heredes ostendere maluerint ingratos liberos contra parentes extitisse.</p> <p>1. Sin autem mater contra filii testamentum inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter iubemus, utrum filius nulla ex iusta causa laesus matrem novissima laeserit voluntate nec luctuosam ei et legitimam reliquerit portionem, ut testamento remoto matri successio deferatur.</p> <p>2. Si tamen mater inhonestis factis atque indecentibus machinationibus filium forte obsedit insidiisque eum vel clandestinis vel manifestis appetiit vel inimicis eius suas amicitias copulavit atque in aliis sic versata est, ut inimica eius potius quam mater crederetur, ut hoc probato invita etiam adquiescat filii voluntati. CONST. A. AD CLAUDIUM PRAES. DACIAE. D. VIII ID. FEBR. SERDICAE CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.</p> <p>6 februari 321 IDEM A. AD CLAUDIUM PRAESIDEM DACIAE. Licet legum auctoritas filiorum potius quam matrum personis voluit</p>	<p>3 maart 321 CI 3.12.2 Constantine All judges, inhabitants of cities, and craftsmen should rest on Sunday. But farmers are free to work on Sunday as necessary.</p> <p>3 maart 321 CT 16.10.1 Constantine If a public structure is struck by lightning, according to custom an inquiry will be made of the soothsayers as to the portent of the lightning.</p> <p>18 april 321 CT 4.7.1 Constantine This law augments the law of June 8 316. Any slave freed before a bishop is automatically granted Roman citizenship. Clergy may free their slaves through their wills and it may be immediately enacted by a bishop.</p> <p>3 juli 321 CT 16.2.4 Constantine Every person shall have the right to leave property to the catholic Church in his will.</p> <p>3 juli 321 CT 2.8.1 Constantine This is an exception to the law passed March 3, 321 regarding Sunday. Though most legal work is still forbidden, the legal transactions connected to freeing slaves may be conducted on Sunday.</p> <p>1 augustus 321 IMPERIAL EDICTS WITH REGARD TO PROFESSORS, GRAMMARIANS, DOCTORS, AND STUDENTS p. 19</p> <p>11 december 321 CT 16.8.3 Constantine Jews can and should serve on municipal councils; however, two or three Jews may be given permission to be exempt from this compulsory public service.</p> <p>321 Eusebius, VC, 4.20 Constantine Constantine requires all soldiers to gather on Sundays and recite a prayer he composed to the almighty God. [The date is somewhat speculative. Eusebius only records that this took place shortly after Sunday was declared a day of rest.]</p> <p>321-322 Optatus, De sch. Don., Appendix 9 Constantine Constantine orders toleration of Donatists in North Africa. No action is to be taken against them. [Based on CT 16.6.2 (on Oct 17, 377, below), it may be surmised that this repeals a law against the Donatists which is no longer extant.]</p>	<p>IMPERIAL EDICTS WITH REGARD TO PROFESSORS, GRAMMARIANS, DOCTORS, AND STUDENTS</p> <p>The Emperor Constantine Augustus to Volusianus We ordain that doctors, grammarians and other professors of letters, and the goods which they possess in their cities, shall be exempt from taxation and shall have the honors due to their functions. We forbid their citation to court, or the infliction of any injury upon them. If anyone harasses them, he shall pay one hundred thousand nummi to the treasury, exacted by the magistrates or the quinquennials, or else they themselves shall be subject to this penalty. If a slave has done them injury, he shall be beaten with rods by his master in the presence of the injured party; but if the master shall have consented to the injury, he shall pay twenty thousand pieces to the treasury, and the slave shall be retained as a pledge until this sum is paid. We order that their goods and salaries shall be duly paid. And since like parents, masters and tutors they ought not to be loaded with onerous offices, we permit them to fulfil public offices if they are willing; but we do not compel them to do so contrary to their inclination. Given on the Kalends of August, at Sirmium, in the consulate of Crispus and Constantinus, Caesars (1st August, 321 A. D.).</p> <p style="text-align: center;">II</p> <p>The Emperor Constantine Augustus to the People In confirmation of the benefits of our divine predecessors, we ordain that doctors and professors of letters, with their wives and children, shall be exempt from every public function and from all public charges. They shall not be forced into military duty, they shall not have people billeted upon them, nor discharge any function of a public character; in order that they may the more readily instruct many students in liberal studies and in the arts to which we have referred. Given the fifth day of the Kalends of October, at Constantinople, in the consulate of Dalmatius and of Zenophilus (27th September, 333 A. D.).</p>		
--	---	--	--	--

laborem incumbere, ut de inofficioso agentes intra praefinita tempora doceant nullo suo vitio factum nec offensionem se parentibus praestitisse, sed iugiter obsecutos, ut naturae ipsius religio flagitabat, disciplinam inlaesam inoffensamque servasse, ut his probatis remove parentum valeant testamenta: tamen si mater contra filii testamentum inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter iubemus, utrum filius nulla ex iusta causa laesus matrem novissima laeserit voluntate nec luctuosam ei et legitimam reliquerit portionem, ut testamento remoto matri successio deferatur, si tamen defuncto consanguinei agnati non sint superstites, an mater inhonestis factis atque indecentibus votis filium forte obsedit insidiisque eum vel clandestinis vel manifestis adpetiit vel inimicis eius suas amicitias copulavit atque in aliis sic versata est, ut inimica eius potius quam mater crederetur, ut hoc probato invita etiam adquiescat filii voluntati. DAT. VIII ID. FEBRUAR. SERDIC(AE) CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

Interpretatio. Quamvis leges filiis, si praetermissi testamento fuerint, maiorem quam matribus agendi dederint potestatem, ut de inofficioso matris testamento proponant, id est, si quarta debitae portionis suae filio dimissa non fuerit: ita tamen, si probare potuerint, quod matris in nullo laeserint pietatem, sed se obsequium, ut decuit, praestitisse: sic testamentum matris, in quo praetermissi fuerint, non valebit. Nam si mater contra testamentum filii, quod inofficiosum dixerit, agat, debet diligenter requiri, si contra filium mater nihil egisse probatur, aut si nullis insidiis vel publice vel secrete eum laedere fortasse tentaverit: nec forsitan consilium adversus filium inimicis suis, quod impium est, auxiliumque praestiterit. Quod si factum non fuerit, potest remove praetermissa mater, quia ei quartam de rebus suis portionem filius non dimisit, quod filius fecerat testamentum: si tamen filio fratres consanguinei agnati, id est uno patre nati, aut eorum filii per virilem sexum non esse probantur. Nam si mater, ut superius dictum est, pro manifestis inimicitiiis suis praetermissa docebitur, invita acquiescat laesi filii voluntati.

27 februari 321 IMP. CONSTANTINUS A. Petronio Probiano: pr.

Res uxoris, quae vel successione qualibet vel emptione vel etiam largitione viri in eam ante reatum iure pervenerant, damnato marito, illibatas esse praecipio nec alieni criminis infortunio stringi uxorem, cum paternis maternisve ac propriis frui eam integro legum statu religiosum sit. Et donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus collata in uxorem, quia pudicitiae praemio cessit, observanda est, tamquam si maritum eius natura, non poena subduxerit; capacitatis privilegio videlicet et modo inspecto, ut consideretur, quid capere potuit.

1. Si quid etiam in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus patrem contulisse claruerit, integrum isdem et citra inquietudinem reservetur.

2. Quod vero nec uxor nec emancipati liberi potuerint vindicare, captum et incorporatum ita ad me referri specialiter censeo, ut illud quoque addatur, utrum filios habeat qui damnatus est, simulque adiciatur, utrum iidem apud se ex causa donationis aliquid vindicarint.

3. Sed in his, qui fiscalibus actibus nexi sunt et pro ratiociniis proscribuntur et condemnantur, placuit, si quid proprium uxor habuit vel a marito datum, in quantum capere potuit, ante initum actum, ex quo origo fraudis ac vitii in iudicium deducta est, si quid deinde in emancipatos filios donatione collatum, antequam orto nexu suffugium potius quam munificentia frusque temptetur intemeratum apud accipientium iura persistere; nec quicquam fisco in qualibet causa teneatur obnoxium, nisi quod in dominio proprio, cum obligari ortus est, habuit vel quod agens tam suo quam uxoris vel filiorum vel cuiuscumque praeterea nomine comparavit.

4. Exceptis dumtaxat caesarianis, qui ab omni iuris beneficio excluduntur, nisi probata a me purgataque ratiocinia fuerint, ut quod innoxie habuerint transmittendi copiam habeant. DAT. III KAL. MART. SERDIC(AE) CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

3 maart 321 Imperator Constantinus. Omnes iudices urbanaeque plebes et artium officia cunctarum venerabili die solis quiescant.

Ruri tamen positi agrorum culturae libere licenterque inserviant, quoniam frequenter evenit, ut non alio aptius die frumenta sulcis aut vineae scrobibus commendentur, ne occasione momenti pereat commoditas caelesti provisione concessa CONST. A. HELPIDIO. PP. V NON. MART. CRISPO II ET CONSTANTINO II CONSS. 15 maart 321 IDEM A. AD IULIUM VERUM VIC(AR)UM ITALIAE. Palatinis nostris, qui ob spectatum laborem otio donati sunt, sub obtentu pensitationum, quae repraesentari consueverunt, tolerantia munerum sordidorum atque indigni oneris quorundam temeritate inponitur. Quod facinus licet graviore poena plectendum est, tamen ita volumus emendari, ut gravitas tua ex officio rationum aeris speciem postulet et in tabulas ei formatae legis huius apices imprimat, ut, si quid tale sustineant, ad eas inlico quasi ad praesentia remedia perfugiant atque ab intentato onere liberentur. P(RO)P(OSITA) ID. MART. CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

7 april 321 IMP. CONSTANTINUS A. ad edictum. Si quem susceptorem evertisse constiterit rationem et ad solvendum non esse idoneum, creator eius hac necessitate teneatur, ut, quidquid ille dilapidavit, ipse de propriis rebus instauret compellaturque damnum omne sarcire, quod non esset illatum, si in idoneis nominandis competens adhibitum esset examen. DAT. VII ID. APRIL. CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

9 april 321 IMP. CONSTANT(INUS) A. AD VERINUM. Omnes adulescentes, qui honestate morum praediti paternam frugem vel maiorum patrimonia urbana vel rustica conversatione rectius gubernare cupiunt et imperiali auxilio indigere coeperint, ita demum aetatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni clausae aetas adulescentiae patefacere sibi ianuam coeperit ad firmissimae iuventutis ingressum: ita ut post impetratam aetatis veniam iidem ipsi principale beneficium allegantes non solum perscriptorum annorum numerum probent, sed etiam testibus advocatis honesta aut simili aut potiore dignitate praeditis morum suorum instituta probitatemque animi testimonio vitae honestioris edoceant. Quod cum ea condicione effecerint, in alienatione praediorum ius tantum legitimae aetatis optinebunt, quantum per annorum dimensiones ac temporum leges et natura singulis quibusque deferre consuevit. Feminas quoque, quarum aetas biennio viros non sera pubertate praecedat, servato etiam in hoc temporis intervallo decem et octo annos egressas ius aetatis legitimae mereri posse sanximus: sed eas, quas morum honestas mentisque sollertia, quas certa fama commendat. Has vero propter pudorem ac verecundiam in coetu publico demonstrari testibus non cogimus, sed percepta aetatis venia annos tantum probare tabellis vel testibus misso procuratore concedimus: ut etiam ipsae in omnibus contractibus tale ius habeant, quale viros habere praescripsimus. Ita ut senatores apud gravitatis tuae officium de suis moribus et honestate perdoceant, perfectissimi apud vicariam praefecturam, equites Romani et ceteri apud praefectum vigilum, navicularii apud praefectum annonae. Cui aetati quoniam inter plenam perfectamque adulescentiam et robustissimam iuventutem media est, firmatae aetatis appellationem inponimus, ut prima aetas pueritiae sit, sequens adulescentiae, firmata haec tertia, quarta legitima, quinta senectus habeatur. In ipsis etiam contractibus hac appellatione consignanda, ut non nudum nomen venditoris inseratur tabulis emptionum, sed ab illo, qui firmatae aetatis sit et honestus vir habeatur, emisse illum significetur, et venditorem esse firmatae aetatis: ita tamen, ut, quia spes adempta perfidiae est, et in vendendis praediis diligentiores esse persistant qui beneficium meruerunt principale, nec praedia sine decreto alienent. DAT. V ID. APRIL. THESSAL(ONICA). P(RO)P(OSITA) III KAL. IUN. ROM(AE) CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

Interpretatio. Adulescentes, qui honestis moribus esse probantur et ad gubernandas facultates suas idoneam cupiunt habere personam, oportet eos primum, antequam ad legitimam aetatem perveniant, id est, ubi vir viginti annorum esse coeperit, auxilium principis implorare, et accepto huius rei beneficio, eo ordine apud testificationem publicam allegare, ut probent, se viginti annorum impleisse curricula et honesta conversatione transigere, et sic praedia

sua in aliena iura cum decreti tamen interpositione, transferre liberam habeant potestatem. Feminae vero, sicut biennio in pubertate minores sunt, ita et transacto biennio, ubi ad xviii. annum pervenerint, eas tamen, quas morum et honestatis commendat opinio, non in publico annos probare suos cogendae sunt, sed misso procuratore per scripturam annos eos, quos superius diximus, se habere demonstrent et similem, quam viri in contractibus habeant facultatem: ita ut qualis vel quam digna persona sit, apud talem iudicem haec, quae dicta sunt, debeat approbare. Ergo quum fuerint post adolescentiam hac aetate firmati, in ipsis quoque scripturis vel venditionum instrumentis, honestos se et firmatos aetate conscribant. Hoc tamen illis liceat, qui beneficium, ut diximus, principis pro confirmanda aetate meruerint, ne praedia sua sine iussu iudicis vel decreto, quod ex praecepto iudicum vel consensu curialium datur, alienare praesumant.

11 april 321 IDEM A. Menandro. Propter neglegentiam iudicum, qui imperialia praecepta differunt, ad diversas provincias diversos misimus, qui ad scientiam nostram referant, quae vel diligentia promota viderint vel desidia corrupta culpaverint. Monendi autem iudices sunt, qui instaurare publica opera debent, ut de effectis eis potius quam inchoatis ad nostram scientiam referant, nisi forte iusta ratione petendum sit aliquos, si forte defuerint, impensarum titulos provideri. De rebus autem praecipuis maximisque, non de quibuscumque vilissimis nostrum debent interpellare consilium. DAT. III ID. APRIL. SIRMI CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

18 april 321 IMP. CONSTANTINUS A. ad Dometium Dracontium. Quotiens plures fundum patrimonialem possident, pro portionibus fieri a singulis non vetetur illatio. Quorundam enim probata industria ceterorum culpa poterit coherceri. DAT. XV KAL. MAI. SIRMI, ACCEPTA XV KAL. IUN. KARTHAGINE CRISPO II ET CONSTANTINO II CONSS.

19 april 321 IMP. CONSTANTINUS A. Osio episcopo [HOSIO EP(ISCOP)O] Qui religiosa mente in ecclesiae gremio servulis suis meritam concesserint libertatem, eandem eodem iure donasse videantur, quo civitas Romana solennibus decursis dari consuevit. Sed hoc dumtaxat iis, qui sub adpectu antistitum dederint, placuit relaxari. Clericis autem amplius concedimus, ut, quum suis famulis tribuunt libertatem, non solum in conspectu ecclesiae ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, verum etiam quum postremo iudicio libertates dederint, seu quibuscumque verbis dari praeceperint ita ut ex die publicatae voluntatis, sine aliquo iuris teste vel interprete, competat directa libertas. DAT. XIV KAL. MAI. CRISPO II. ET CONSTANTINO II. CONSS.

Interpretatio. Qui manumittendi in sacrosancta ecclesia habuerint voluntatem, tantum est, ut sub praesentia sacerdotum servos suos velit absolvere, noverit eos, suscepta libertate cives esse Romanos: nam si clerici suis mancipiis dare voluerint libertatem, etiamsi extra conspectum fecerint sacerdotum vel sine scriptura verbis fuerint absoluti, manebit, sicut civibus Romanis, integra et plena libertas.

18 mei 321 IMP. CONSTANTINUS A. ad Constantino Pf. P. Matri ius liberorum non habenti, interveniente licet patruo ceterisque, inter quos agnationis incorrupta iura per ordinem porriguntur, et quicumque deinceps agnati erunt, a quibus consanguinitatis iure mater poterat excludi, placet omnium filii bonorum, quotiescumque ab intestato venitur, deferri tertiam portionem etiam patruo eiusque filio et dumtaxat nepoti, agnatione minime durante (si forte per emancipationem cuiusquam fuerit consanguinitas diminuta), beneficio pari deferri tertiam portionem, licet habeat mater ius liberorum. Nec immerito, si quando supra dicto subnixa mater fuerit privilegio, agnatione dirempta ultra nepotis gradum nostrum beneficium minime placuit extendi, ne, multis personis vocatis, plus ablatum matri, minus additum videretur. Sive igitur unus exstiterit pluresve patrum, eorumque filius aut etiam filii et nepotes neptesve, non amplius quam sola tertia universorum bonorum simul omnibus vel singulis pro suis quibusque gradibus deferenda est. Et eodem genere, si plures erunt, a quibus mater possit excludi, non plus quam tertia bonorum matri adversus omnes competere debebit. Supra

dictae ergo originis existentibus personis agnatis in infinitum, matri adversus omnes censuimus subveniendum, licet non omnibus adversus matrem, sed certis superius comprehensis personis hoc auxilium tribuatur; ita ut, nec petita bonorum possessione (quoniam huius legis, non praetoris est beneficium), illico, ut sibi delatae portionis dies exstiterit, aditione simplici, arrepto rerum quolibet corpore vel animi destinatione patefacta, plenum dominium delatae sibi portionis consequantur, facultate eis perpetua, dum advixerint, tribuenda in adeunda concessa sibi parte successionis. Nec enim ad eos, qui eorumdem successores erunt, nisi ipsis prius, quos indulgentiae nostrae ratio complectitur, quaesita fuerit hereditas, transire quicquam iubemus, sed penes eos manere, apud quos ante istam legem residere potuissent. DAT. XIV KAL. IUN. SIRMII, CRISPO II. ET CONSTANTINO II. CAESS. CONSS.

Interpretatio. Si mater ius liberorum non habeat, hoc est, si ingenua tres partus vivos et libertina quattuor non ediderit et unicum filium intestatum fortasse perdiderit, et filius moriens patruum unum vel plures aut certe patrum vel patruorum filios vel nepotes plures cum matre reliquerit, qui tamen emancipati non fuerint, mater in tertia portione in filii intestati hereditate succedat, et duas partes patruus, vel si plures patrum fuerint, aut filii vel nepotes sibimet vindicabunt. Quod si mater liberorum ius habeat, et patruus vel patruus cum matre superfuerint, etiamsi emancipati sunt, duas partes de bonis filii intestati morientis mater consequatur, quae ius liberorum habet, et tertiam patruus vel patruus: qui si defuerint, filii patruorum, quanti fuerint, aequales sibi per capita faciant portiones. Quod si filii patruorum defuerint, simili etiam nepotes patruorum divisione succedant. Sed in hac successione sola constitutio praesens sufficit, ut inter matrem, patruos eorumque filios et nepotes bonorum possessio praesumatur; quae si fortasse adita non fuerit hereditas, et hi, qui adire debuerant, moriuntur, heredes eorum a successione non aditae hereditatis excludit: quia evidenter haec lex constituit, ut non adita hereditas non transeat ad heredes. Hic de iure addendum est.

19 mei 321 IDEM A. AD BASSUM P(RAEFECTUM) U(RBI). Altero ex litigatoribus in lite defuncto cursum temporis esse reparandum latis iam dudum legibus continetur. DAT. XIII KAL. IUN. SIRMIO CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

Interpretatio. Si unus ex litigatoribus, sive pulsatus sive petitor, intra constitutum per scripturam tempus fortasse defecerit, tempora, quae fuerant statuta, successoribus renoventur.

22 mei 321 IMP. CONSTANTINUS A. et c. ad Bassum Pf. P. Eorum est scientia puniendi et severissimis merito legibus vindicanda, qui magicis accincti artibus aut contra hominum moliti salutem aut pudicos ad libidinem deflexisse animos deteguntur. Nullis vero criminationibus implicanda sunt remedia humanis quaesita corporibus aut in agrestibus locis, ne maturis vindemiis metuerentur imbres aut ruentis grandinis lapidatione quaterentur, innocenter adhibita suffragia, quibus non cuiusque salus aut existimatio laederetur, sed quorum proficerent actus, ne divina munera et labores hominum sternerentur. DAT. X KAL. IUN. AQUILEIA, CRISPO ET CONSTANTINO CAESS. CONSS.

Interpretatio. Malefici vel incantatores vel immissores tempestatum vel ii, qui per invocationem daemonum mentes hominum turbant, omni poenarum genere puniantur.

1 juli 321 IMP. CONSTANTINUS A. ad Iunium Rufum consularem Aemiliae. Penes illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione exstiterit, ita ut non minus quam triennii fine locatio concludatur, nec ullo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus praestitutum. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionumque recreari oportet, ac simili modo aliis collocari; capitali sententia subiugando, quem plus aliquid, quam statutum est, a provincialibus exegisse constiterit. DAT. KAL. IUL. CRISPO II. ET CONSTANTINO II. CONSS.

Interpretatio. Vectigalia sunt, quae fisco vehiculorum subvectione praestantur, hoc est aut in litoreis locis navibus aut per diversa vehiculis merces deportant, cuius rei conductelam apud strenuas personas triennio esse praecipit, et continuo hanc exactionem aliis iterum permittendam, qui maiorem summam praestationis obtulerint.

Ex qua conductione aut exactione, si quis plus, quam praeceptum fuerit, exigere tentaverit, ita ut mercatorem vel provincialem sub hac exactione gravare coeperit, periculo capitis se noverit esse damnandum.

3 juli 321 IMP. CONSTANT(INUS) A. HELPIDIO. Sicut indignissimum videbatur diem solis veneratione sui celebrem altercantibus iurgiis et noxiis partium contentionibus occupari, ita gratum ac iucundum est eo die quae sunt maxime votiva compleri. Atque ideo emancipandi et super his rebus acta non prohibeantur. P(RO)P(OSITA) V NON. IUL. CARALIS CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

Interpretatio. Quamvis sancto die dominico omnes lites ac repetitiones quiescere iusserimus, emancipare tamen ac manumittere minime prohibemus, et de his rebus gesta confici pari ordinatione permittimus.

3 juli 321 IDEM A. ad populum. Habeat unusquisque licentiam sanctissimo catholicae venerabilique concilio decedens bonorum quod optavit relinquere. Non sint cassa iudicia. Nihil est, quod magis hominibus debetur, quam ut supremae voluntatis, post quam aliud iam velle non possunt, liber sit stilus et licens, quod iterum non redit, arbitrium. PROPOSITA V NON. IUL. ROMAE CRISPO II ET CONSTANTINO II CAESS. CONSS.

13 juli 321 IDEM A. Menandro. Universi provinciales pro his rebus, quas ad usum proprium vel ad fiscum inferunt vel exercendi ruris gratia revehunt, nullum vectigal a stationariis exigantur. Ea vero, quae extra praedictas causas vel negotiationis gratia portantur, solitae praestationi subiugamus. DAT. III ID. IUL. CRISPO II ET CONSTANTINO CONSS.

1 augustus 321 IMP. CONSTANTINUS A. ad Volusianum. pr. Medicos, grammaticos et professores alios litterarum immunes esse cum rebus, quas in civitatibus suis possident, praecipimus et honoribus fungi; in ius etiam vocari eos vel pati iniuriam prohibemus, ita ut, si quis eos vexaverit, centum milia nummorum aerario inferat a magistratibus vel quinquennialibus exactus, ne ipsi hanc poenam sustineant.

1. Servus eis si iniuriam fecerit, flagellis debeat a suo domino verberari coram eo, cui fecerit iniuriam, vel, si dominus consensit, viginti milia nummorum fisco inferat, servo pro pignore, donec summa haec exsolvitur, retinendo.

2. Mercedes etiam eorum et salaria reddi praecipimus.

3. Quoniam gravissimis dignitatibus vel parentes vel domini vel tutores esse non debent, fungi eos honoribus volentes permittimus, invitos non cogimus. PROPOSITA KAL. AUG. SIRMIO CRISPO ET CONSTANTINO CC. CONSS.

1 augustus 321 IDEM A. Menandro. Rusticanos usibus propriis vel culturae ruris necessaria revehentes vectigal exigere non sinimus: capitali poena proposita stationariis et urbanis militibus et tertiis augustanis, quorum avaritia id temptari firmatur. Pro ceteris autem rebus, quas quaestus gratia comparant vendituri, solitum eos oportet vectigal agnoscere. DAT. K. AUG. CRISPO II ET CONSTANTINO CONSS.

28 augustus 321 IMP. CONSTANT(INUS) A. AD VERINUM. Cum dividundae res erunt, dubitari non potest ab heredibus suis consensum sine ulla controversia commodandum. Quod vero ad huiusmodi spectat scripturas, in quibus talis defunctorum fuisse mens invenitur, ut de testamento intellegatur tantummodo cogitatum, etsi repugnare ius videatur, huiusmodi quoque conscriptiones inter suos dumtaxat heredes valere oportet, quemadmodum valent scripturae simpliciter incoatae, quas nulla sollemnitate admnicula defendunt, solis nixae radicibus voluntatis. Licet enim sub testamenti vocabulo coeptae, cum perfectae non sint neque appellari aliter ullo modo possint, evanuisse videntur, tamen dispositiones ultimae coloratam iuris imaginem referentes iustius in se legum proclivem favorem debent provocare. Quam ob rem cum filiis ac nepotibus civili iure vel auxilio praetoris ut suis heredibus defuncti successio defertur, etiamsi coeptum neque inpletum testamentum esse memoretur, vel si ab utilitate verborum vel sollemnitate iuris inanis scriptura esse dicatur, considerari specialiter voluntatem placet et

obsecundari protinus, cum res dividuntur, nec retineri amplius, quam quod singulorum personis detegetur adscriptum, ut et memoria defuncti non violetur parentis et occasiones litium dirimantur. DAT. IV KAL. SEPTEMB. CRISPO II ET CONSTANTINO II CONSS.

Interpretatio. Quando facultas patris inter filios vel nepotes dividitur, specialiter voluntas patris vel avi paterni debet in omnibus custodiri, cuius testamentum etiamsi non fuerit perfectum, aut si non legitimo numero testium subscribatur, nec gestis allegetur, tamen si agnoscitur defunctus, de quo supra dictum est, de facultate sua aliquid ordinasse, quicquid unumquemque de filiis ac nepotibus cuiuscumque sexus habere voluerit, hoc sibi sine consortis repetitione defendat: nec praesumat aliquis, quod alteri consorti auctor ille dimiserit. Sed hoc inter filios ac nepotes ex filiis masculis observetur, quod voluntate auctoris per quamcumque scripturam probabitur ordinatum.

16 september 321? IMP. CONSTANTINUS A. ad Maximum pf. U. pr. In quaestione testamenti, quod deportati filius remeante patre fecisset, remotis Ulpiani atque pauli notis, Papiniani placet valere sententiam, ut in patris sit filius potestate, cui dignitas ac bona restituta sunt.

1. Ita tamen, ut gesta per filium, cuius consilia legitima aetas firmaverat, rata sint, eodem in potestatem patriam redeunte, ne eorum rescissio efficiat, quod est maxime absurdum, eodem tempore nec in patris nec in sua quemquam fuisse potestate.

2. Minores enim aetate iure quicquam agere prohibentur. Quibus si damnato patre tutor datus est, necesse est, ut ab officio recedat, regresso eo, quem non solum nomine redire, sed etiam officium suum nulla pravitate corruptum liberis praebere oportet, ut eorum bona tueatur et augeat. Nam si patria potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonii licentiam abutetur, ut furioso ac dementi, item prodigo, libidinum omnium vitiorumque servo non est eorum pecunia committenda: ab administratione fugiat: neque tutor esse desinat, omniaque minoris dispendia suis ipse damnis praestet. Sententia vero deportationis nullo patrem praeiudicio deminuat. Quem si comperta integritas ut natura, ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerum tradenda sunt, cuius, ad imitationem publici iuris, provisa custodia est. Quae nisi bonis patribus detur, luctuosior erit reditus quam discessus.

3. Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia valeat, quantum ad correctionem sententia valuit. Utque deportationis ipsum per se nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentia reditus bonorum ac dignitatis uno nomine amissorum omnium sit recuperatio. Et filii emancipationem a patribus officiis petant, ut libertatem non damnationis, sed lenitatis paternae testem habeant. DAT. XVIII. KAL. OCT. SIRMIO, CRISPO II. ET CONSTANTINO II. CAESS. CONSS.

Interpretatio. Si quis pater in exsilium missus filium in maiore aetate reliquerit, quaecumque de bonis propriis gessit filius, iuxta sententiam papiniani rata et firma permaneant, nec contra aut testamentum aut transactionem filii reversus pater venire permittitur. Sane quum redierit pater, si filium vivum invenerit, filium in ius suum paterna potestate recipiet. Ceterum quod de rebus propriis absente patre filius gessit, reversus pater revocare non poterit. Quicquid vero filii in annis minoribus constituti fecerint, penitus non valebit: qui tamen si pro aetate vel absentia patris aut tutores aut curatores acceperint, reversus pater filios, repulsis curatoribus vel tutoribus, cum omni facultate recipiet: ea tamen condicione, ut rem filiorum ita administret ac regat, ut non solum detrimenta non sentiant, sed studio patris res et facultas proficiat filiorum. Quod si pater aut prodigus aut negligens aut eversor aut libidini deditus esse convincetur, et filiorum res impie ac dementer vastare ac dilapidare cognoscetur, filii talis patris, tanquam eo mortuo, sub tutore aut curatore consistent: quia sicut aequum est, ut bonus et utilis pater rem filiorum regendam administrandamque recipiat, ita iniquum est, ut in damnum filiorum reversus facultates a tutoribus curatoribusve reservatas dementi subversione dilaceret.

28 september 321 IMP. CONSTANTINUS A. AD MAXIMUM P(RAEFECTUM) U(RBI). Perpetuas prudentium contentiones

<p>eruere cupientes Ulpiani ac Pauli in Papinianum notas, qui, dum ingenii laudem sectantur, non tam corrigere eum, quam depravare maluerunt, aboleri praecipimus. DAT. IV K. OCT. CRISPO ET CONSTANTINO CONSS.</p> <p>20 november 321 IDEM A. ad Ianuarinum. pr. Quoniam nonnulli monetarii adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirendi, ut investigati tradantur iudiciis, facti conscios per tormenta ilico prodituri ac sic dignis suppliciis addicendi.</p> <p>1. Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus, cuius modus, quoniam dispar census est, a nobis per singulos statuatur. servos etiam, qui hoc detulerint, civitate Romana donamus, ut eorum domini pretium a fisco percipiant.</p> <p>2. Si quis autem militum huiusmodi personam susceptam de custodia exire fecerit, capite puniatur.</p> <p>3. Appellandi etiam privato licentia denegetur; si vero miles aut promotus huiusmodi crimen incurrerit, super eius nomine et gradu ad nos referatur.</p> <p>4. Si dominum fundi vel domus conscium esse probabitur, deportari eum in insulam oportebit, cunctis eius rebus protinus confiscandis; si vero eo ignaro crimen commissum est, possessionem aut domum debet amittere, in qua id scelus admissum est. Actor fundi vel servus vel incola vel colonus, qui hoc ministerium praebuit, cum eo qui fecit supplicio capitali plectetur, nihilo minus fundo vel domo fisci viribus vindicanda.</p> <p>5. Quod si dominus ante ignorans, ut primum repperit, scelus prodidit perpetratum, minime possessio vel domus ipsius proscriptionis iniuriae subiacebit, sed auctorem ac ministrum poena capitalis excipiet. DAT. XII KAL. DEC. ROMAE CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.</p> <p>11 december 321 IDEM A. decurionibus Agrippiniensibus. Cunctis ordinibus generali lege concedimus iudaeos vocari ad curiam. Verum ut aliquid ipsis ad solacium pristinae observationis relinquatur, binos vel ternos privilegio perpeti patimur nullis nominationibus occupari. DAT. III ID. DEC. CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.</p> <p>321 Imperator Constantinus. Inter omnes dumtaxat heredes suos, qui ex quolibet venientes gradu tamen pares videantur esse, vel emancipatos, quos praetor ad successionem vocat, sive coeptum neque impletum testamentum vel codicillus seu epistula parentis esse memoratur sive quocumque alio modo scripturae quibuscumque verbis vel iudiciis inveniantur relictas, iudicio familiae eriscundae, licet intestato ad successionem liberi vocentur, servato senatus consulti auxilio defuncti dispositio custodiatur, etsi sollemnitate legum huiusmodi dispositio fuerit destituta. 1. Si vero in huiusmodi voluntate designatis liberis alia sit mixta persona, certum est eam voluntatem quantum ad illam dumtaxat permixtam personam pro nullo haberi. CONST. A. AD BASSUM. D. ROMAE K.... CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.</p>				
---	--	--	--	--